

Tidens betydning i pædagogiske institutioner

**Stine Karen Nissen, Karen Ida Dannesboe
& Simon Nørgaard Iversen**

I disse år ser vi en opmærksomhed på en øget acceleration i samfundet (Rosa, 2014; Wajcman, 2015). Den øgede acceleration synes at skabe et voksende pres i form af et øget tempo og intensivering i fritids- og arbejdsliv. Knapheden på tid, som typisk følger, kommer ikke mindst til udtryk i de pædagogiske institutioner. Det gælder fx i lovkrav om unges hurtigere vej igennem uddannelsessystemet (Katznelson, 2022; Nielsen & Sarauw, 2014), og i de velfærdsprofessionelles erfaringer med et voksende tidspres i det pædagogiske arbejde (Christensen, 2017; Plotnikof & Vaaben, 2019; Vaaben et al. 2016).

Pædagogiske institutioner og praksisser formes dog ikke kun af oplevelsen af en accelererende tid eller mangel på tid, men lige så meget af tidslige dynamikker og strukturer, der ikke nødvendigvis træder tydeligt frem i bevidstheden, fordi de er selvfølgelige og dermed virker som usynlige rammer, der regulerer hverdagslivets rytmer, rutiner og forventninger til både børn og voksne. Tid fremstår således ofte upåagtet i pædagogiske institutioners hverdagsliv, og dette knytter sig også til, at forvaltningen og forestillinger om tid i høj grad er kulturelt og historisk forankret (Elias, 2007; Frykman & Löfgren, 1979).

Dette temanummer belyser tidens betydning i pædagogiske institutioner. Temanummerets artikler understreger og udfolder, at tid i pædagogiske sammenhænge i den grad er knyttet til historisk skabte idealer, prioriteringer og hierarkier. Størstedelen af temanummerets artikler adresserer således kulturelle og strukturelle aspekter af tid, samt koblinger herimellem. Tidens organisering, tidsrytmer og tempo i pædagogiske institutioner er både indlejret i samfundsmæssige forestillinger om børn, unge og uddannelse, og tæt vævet sammen med institutionelle logikker og prioriteringer. På tværs af temanummeret ser vi tid belyst som et organiserende, regulerende og normsættende princip, der hviler på stærke kulturelle forestillinger om det gode, rigtige og passende (børne)liv, der involverer paradokser, modsætninger, kampe og dilemmaer, og som derigennem producerer sociale kategorier, klassifikationer og differentierede erfaringer med velfærdsstatens pædagogiske kerneinstitutioner. Artiklerne peger på, at pædagogiske institutioners praktiske organiseringer af tid rummer forestillinger, hierarkier og dominansrelationer, og fungerer herigennem medkonstruerende i forhold til opfattelser af menneskers værd og deres følelser af værdighed.

Med dette prisme viser artiklerne hvorledes børn og unges socialisering er tæt forbundet med- og indlejret i organiseringen af tid i pædagogiske institutioner. Blikket på betydningerne af tid i formative processer viser hen til samfundsmæssige forestillinger om det gode børneliv, den gode skoleelev og den gode studerende. En række artikler i temanummeret belyser således sammenhænge mellem pædagogiske institutioners intentioner, tidsorganiseringer, og bedømmelser af og forventninger til børn og unge. Artiklerne belyser herunder, hvordan overgangen fra børnehave til skole, skolen som institution, og videregående uddannelser rummer bedømmelser af børn og unges progression og parathed såvel som forventninger til, hvordan de forvalter tid på passende måder og i overensstemmelse med de tidsnormer, der præger institutionen og den fremtid som skolen eller uddannelsen er rettet mod.

Temanummerets artikler belyser endvidere forholdet mellem tid og moral. Hvordan tiden prioriteres, allokeres og i det hele taget forvaltes i pædagogiske institutioner og familier er forbundet med institutionernes tidsmoral (Nissen 2024). Således viser flere artikler, hvordan de måder hvorpå børn, unge og familier forvalter deres tid mødes af implicite eller eksplicite moralske antagelser om, hvad tiden bør bruges på. De tidsmoraliske spørgsmål melder sig, når familien skal eller ikke skal holde ferie, og når studerende skal navigere i studielivets tidsligheder.

Tendenserne til den generelle samfundsmæssige ændring i hastigheden, og idealer om samme, akkompagneres i disse år tilsvarende af en række modtendenser, der synes at kredse om langsommelighed og nærvær. Hurtigheden trækkes ud af hverdagen og arbejdslivet ved at 'stå af ræset'. I det pædagogiske felt ses eksempler på dette bl.a. i form af slow pedagogy eller mindful-øvelser rettet mod børn. Flere artikler betoner således kropslige erfaringer med tid i pædagogiske institutioner, eksempelvis hvordan elever gennem kontemplative praksisser som yoga og mindfulness lærer at positionere sig tidsligt i relation til krop, nærvær og omgivelser. samt hvordan oplevelsen af fælles tid forankres i kropslig kommunikation og synkronisering mellem lærere og elever – også når undervisningen foregår online.

Temanummeret indledes med artiklen *Den rette tid: Børns skolestart og overgange* af Lene S. K. Schmidt, Maja Plum, Rikke Brown, Anna Kathrine Frørup og Sine Penthin Grumløse. Artiklen er baseret på etnografisk feltarbejde og belyser skolestart og overgangspraksisser fra børnehave til skole, når skolestart praktiseres flere gange på et år. Skolestartens tidsnormer og tidlige organiseringer skaber forventninger til, hvad det vil sige at være skolebarn. Den forskudte skolestart hen over året skaber en differentiering børnene imellem ud fra en logik om, at der er en "rette tid" for det enkelte barn. Denne differentiering bliver således tydelig, når de forårsstartende tilgås som karavanefører, der skal introducere sommer- og efterårsbørnene til skolelivet i deres overgang fra daginstitution til skole og hjælpe med at skabe sammenhænge for de senere tilkommende børn.

I artiklen *Det praktiske og det rigtige: Forbindelser mellem skolens tidsarkitektur og tidsmoral* undersøger Stine Karen Nissen tid som en grundlæggende – men ofte overset – dimension i skolens hverdag. Med afsæt i et etnografisk feltarbejde i to folkeskoler argumenteres der for, at skolens normer og forventninger til eleverne i høj grad er tidsmoraliske: De knytter sig til bestemte opfattelser af progression, tempo, rytme og den ’rigtige’ brug af tid. Artiklen introducerer begreberne tidsarkitektur og tidsmoral til at indfange dette dobbelte forhold: På den ene side de institutionelle tidsstrukturer, der organiserer elevernes skolegang i lineære og cirkulære forløb, og på den anden side de moralske vurderinger af, hvordan man bør disponere, udskyde eller optimere sin tid. Skolen fremstår således som en tidssocialiserende institution, hvor kulturelt funderede normer om selvregulering og krononormativitet oversættes til konkrete pædagogiske praksisser og vurderinger af eleverne. Artiklen bidrager dermed med et perspektiv, hvor tid ikke blot forstås som rammebetingelse, men som en værdibærende og differentierende dimension i skolens pædagogiske arbejde.

Den efterfølgende artikel Tiden(s) værd: Værdighed og status på erhvervsuddannelser og videregående uddannelser set gennem temporalitet og tidsmoral af Tine Brøndum beskæftiger sig ligeledes med tidens organisering og formative processer. I et komparativt perspektiv, der inddrager empiri fra et etnografisk feltarbejde fra hhv. pædagog-, medicin- og elektrikeruddannelsen, viser Brøndum, hvorledes uddannelsernes meget forskellige tempi og tidsforvaltninger står i en tæt relation til uddannelsernes meget ulige krav, statuspositioner og professionsmuligheder. Tiden opfattes og bruges grundlæggende forskelligt på de tre uddannelser, og de forskellige uddannelsesstilbud unge tilbydes, kan således forstås som forskellige temporale infrastrukturer. Artiklen viser, hvordan uddannelsernes tidsarkitekturer og tidsmoraler bidrager til en vedvarende forskelssætning og social ulighed i det danske uddannelsessystem.

Med afsæt i et etnografisk feltarbejde viser Dil Bach og Karen Ida Dannesboe i artiklen *Børnehaveferie og forestillinger om børn, familie og daginstitution*, at små børns ferie er et ofte overset, men væsentligt aspekt af barndomslivet. Hvor skoleferier er institutionaliserede og tæt forbundet med rettigheder og arbejdsmarkedets rytmer, er daginstitutionsbørns ferier sprogligt og organisatorisk langt mindre fremtrædende. Artiklen belyser de tempi, rytmer og moralske forståelser, der præger ferietid i både daginstitution og familie. Analysen viser en ambivalens: Ferieperioder i børnehaven indrammes som ”rolige” og giver plads til langsommere pædagogik og nærvær, samtidig med at de kan opleves som udmattende eller præget af ventetid for børnene. Forældrene bruger på deres side institutionen fleksibelt som en del af familiens ”tidspuslespil”, hvor hensyn til arbejde, søskende og behov for aflastning vægtes side om side med idealer om kvalitetstid. Artiklen diskuterer, hvordan tid og tempo i små børns ferier afspejler bredere samfundsmæssige forestillinger om barndom, familie og institution, og rejser spørgsmålet om, hvorvidt ferie for de yngste i praksis fungerer som pause eller blot en anden form for hverdagsliv.

Nis Primdahls artikel *"At være i nuet, ikke tænke..." – om temporale normer og trivsel i skolen* undersøger, hvordan kontemplative praksisser som mindfulness, yoga og meditation er blevet udbredt i danske skoler som trivselsfremmende tiltag, og hvordan disse praksisser indlejrer bestemte tidslige normer og forståelser. Med afsæt i interviewdata fra lærere, skolepædagoger og elever analyseres, hvordan tid og temporalitet ikke blot udgør baggrundsvilkår for skolens organisering, men gøres til eksplicit genstand for pædagogisk praksis. Artiklen viser, at mindfulness i skolen fungerer som en tidlig intervention, hvor elever trænes i tre former for "nu-væren": suspension af fortid og fremtid, midlertidig langsomhed i kontrast til skolens accelererede tempo, samt oplevelser af tidløshed. Disse praksisser præsenteres som måder at fremme trivsel og læring, men de indlejres samtidig i skolens eksisterende tidslige regimer og understøtter måske snarere end udfordrer institutionens rytmer og normer. Artiklen peger dermed på, at trivselsfremmende indsatser må forstås i lyset af deres tidslige dimensioner, og rejser spørgsmålet om, hvorvidt mindfulness i skolen fungerer som instrumentel strategi for læringsoptimering eller som intrinsisk værdifuld praksis.

Malene Engsig Brodersens artikel *Mellem Teamsskærmen og spiluniverser: Digitale oplevelser af tid og intersubjektivitet i en syvendeklasse under covid 19* afslutter dette temanummer. Artiklen bygger på interviews og observationer og undersøger, hvordan tid opleves og struktureres i onlineundervisning under COVID-19-nedlukningen. Udgangspunktet er et skifte fra et kritisk-sociologisk blik på tid som styringsredskab – præget af effektivisering og urets standardiserede rytme – til et socialfænomenologisk perspektiv inspireret af Alfred Schutz. Analysen fremhæver, hvordan eleverne oplever udfordringer i Teams-rummet med at komme i "synk" med hinanden, mister orienteringen i den digitale undervisning og i stedet kan lade sig opsluge af digitale spiluniverser. I artiklen undersøges, hvordan det digitale læringsrum vanskeligt kan reproducere fundamentale tidslige og kropslige dimensioner ved det fysiske klasserum, og hvilke udfordringer dette kan afstedkomme i den digitale undervisning..

Samlet set, rummer artiklerne væsentlige bidrag til nye forståelser af formative processers tidslige betingelser, og de samfundsmæssige normer for den gode elev, gode studerende og den gode børnefamilie, som de pædagogiske institutioner bidrager til gennem forventninger og krav om at forvalte tiden på bestemte måder. Artiklerne indikerer ligeledes, hvorledes dominerende tidsopfattelser og tidsstrukturer i pædagogiske institutioner bidrager til en ulige distribuering af autonomi og ejerskab i forhold til tid, og differentiering. Artiklerne udgør langt fra et punktum for analyser og diskussioner af tidens betydning i pædagogiske sammenhænge. Der er fortsat behov for empiriske registreringer af det levede liv, en kritisk opmærksomhed på tidsligt funderet afmagt og marginalisering, afsøgning af sprækker af alternative (pædagogiske) tidsstrategier og tidsregimer, og ikke mindst er der fortsat brug for teoretiske og begrebslige brud, udforskninger og præciseringer, der kan hjælpe til at give et sprog for-, identificere- og forstå mangfoldigheden af tidslige dimensioner og implikationerne af dem.

I den nærmeste fremtid nedkommer DpT med endnu et temanummer, som adresserer forestillinger om- og organiseringer af tid, mere specifikt med fokus på ”Fritidens paradokser og ambivalenser”.

Redaktionen ønsker jer rigtig god læselyst!

Temareaktionen, Dansk Pædagogisk Tidsskrift:

Stine Karen Nissen, Ekstern lektor, DPU, Aarhus Universitet

Karen Ida Dannesboe, Lektor ved Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse, DPU, Aarhus Universitet

Simon Nørgaard Iversen, Ph.d. og lektor ved Læreruddannelsen i Silkeborg VIA UC.

Referencer:

- Christensen, A. T. B. (2017). *Den problematiske tid: en institutionel etnografi om folkeskolelæreres arbejdsliv gennem tid og rum*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.
- Elias, N. (1992/2007). *An Essay on Time*. University College Dublin Press
- Freeman, E. (2010). *Time Binds. Queer Temporalities, Queer Histories*. Duke University Press.
- Frykman, J. & Löfgren, O. (1979). *Den kultiverade människan*. Gleerups.
- Katznelson, N., Pless, M., & Görlich, A. (2022). *Mistrivsel i lyset af tempo, præstation og psykologisering. Om ny udsathed i ungdomslivet*. Aalborg Universitetsforlag.
- Nielsen, M. (2020). *ADHD and Temporal Experiences*. Flaherty, M. G., Meinert, L., & Dalsgård, A. L. (Eds.). *Time work: Studies of temporal agency*. Berghahn Books.
- Nielsen, G. B., & Sarauw, L. L. (2014). Fremdrift og fremsyn: kampen om de studerendes tid. *Dansk pædagogisk tidsskrift*, 2014(2), 33-42.
- Nissen, S. K. (2024). "Styr på tiden". *En kulturanalytisk undersøgelse af de upåagtede tidsligheder i skolen*. Ph.d.-afhandling. Aarhus Universitet.
- Rasmussen, G., & Meinert, L. (2019). ADHD—En tidstypisk tidsforstyrrelse? Tidsarbejde blandt danske familier der lever med ADHD. *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, 16(30).
- Rosa, H. (2014). *Fremmedgørelse og acceleration*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Vaaben, N., & Plotnikof, M. (Red.) (2019). *Tid til velfærd?: tidsorganisering i velfærdsprofessionerne*. Hans Reitzels Forlag.
- Vaaben, N. K., Böwadt, P. R., & Pedersen, R. (2016). *Hvorfor stopper lærerne i Folkeskolen?* Professionshøjskolen UCC.
- Wajcman, J. (2015). *Pressed for Time. The Acceleration of Life in Digital Capitalism*. Chicago Press.